

Славко Станишић

СТВАРАЊЕ ЦРНОГОРСКЕ НАРОДНЕ ОМЛАДИНЕ

Политика Комунистичке партије Југославије уочи рата на окупању народних маса и стварању Народног фронта слободе уз коришћење најразноврснијих видова и облика организационог и политичког рада у многобројним акцијама ојачала је њен углед у народу. Нарочито велики утицај Партија је имала међу омладином. Релативно бројна црногорска студентска омладина добрим дијелом је прихватила комунистичку идеологију и успјешно је ширила међу радничком, школском и сеоском омладином. Савез комунистичке омладине Југославије у Црној Гори представљао је револуционарно језгро око кога се окупљала напредна омладина и био главни ослонац Партије. Колики је углед Партије био међу омладином види се по томе што је СКОЈ у Црној Гори, Боки и Санџаку крајем 1940. године имао око 5.000 чланова.¹

Уочи априлског рата активни Скоја постојали су у свим градовима, средњим школама и готово свим општинама, а мјесни комитети у свим срезовима изузев пљеваљског. Сем тога, постојао је Обласни комитет Скоја за Санџак и Покрајински комитет Скоја за Црну Гору, Боку и Санџак.² Тако је организација Скоја у Црној Гори дочекала априлски рат организационо срећена и бројна.

Одлучност за одбрану земље црногорска омладина је показала учешћем у демонстрацијама приређеним поводом потписивања Тројног пакта и у манифестацијама које су послје 27. марта одржане у свим мјестима Црне Горе. У априлском рату дио напредне омладине, који није био мобилисан, јављао се војним командама. Омладинци су тражили да их као добровољце упуते на фронт, али су редовно одбијани под разним изговорима.³

Уочи капитулације Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору, Боку и Санџак обавијестио је народ о одлучности Партије да настави борбу, те о потреби прикупљања и склањања оружја. Оружје је сакупљано дуж путева, а проваљивани су и војни ма-

¹ *Документа историје омладинског покрета Југославије*, Београд 1954, том I, књ. 2 (даље: ДИОП), 231—235, Извјештај ПК Скоја од 18. новембра 1941.

² Батрић Јовановић, *КПЈ у Црној Гори 1919—1941*, Београд 1959, 302—303.

³ Исто, 298, 306—310.

гацини из којих је одношен ратни материјал, у чему је значајну улогу одиграла омладина.⁴

Окупација Црне Горе од стране италијанских трупа довели је до распадања свих праћанских партија и пасивизирања њиховог вођства, изузимајући дио вођства Црногорске федералистичке странке које се отворено ставило у службу окупатора, али је зато изгубило подршку највећег дијела својих присталица. Једино су КПЈ и Ској наставили континуирано да раде. Њихов основни задатак у условима окупације био је политички рад са масама ради припреме народа за оружану борбу против окупатора. Партија је посебно настојала да створи чврст ослонац међу црногорском омладином која им је, још више разочарана у бивши режим због капитулантства и издаје у априлском рату, радо прилазила.

У једном прогласу, насталом вјероватно убрзо последије окупације, Покрајински комитет КПЈ обраћајући се омладини указује на оно што јој је окупатор одузео „рад, зараду, школу“ и оно што јој је донио „прогоне, насилно фашизирање и одвајање од свог народа“, па је позива да буде „у првим редовима народне борбе против империјалистичког рата и окупатора а за слободу и свијетлу будућност своју и свога народа“.⁵

У вези с припремама за оружану борбу партијске и скојевске организације у Црној Гори су прикупиле велике количине оружја и ратног материјала и склониле их на чување. На основу директиве Покрајинског комитета КПЈ, током маја отпочело се са формирањем ударних група за борбу против окупатора. У ове групе били су укључени скоро сви чланови Партије и Скоја и један број њихових симпатизера. Са њима је извођена војна обука, а и политички се радило настојећи да се све припреме врше у тајности. Ове групе су нарочито интензивно радиле последије напада Њемачке на Совјетски Савез.⁶

Чланови Скоја у овом периоду били су укључени у рад својих актива и васпитних група, којима је био обухваћен и један број напредне омладине ван организације. Омладина је од стране партијских организација ангажована на прикупљању прилога за Народну помоћ и око збрињавања више хиљада избјеглица које су из разних крајева, а нарочито из Косова и Метохије, Војводине и Херцеговине, дошле у Црну Гору. Тако је у једној акцији током маја дало материјалне прилоге 220 омладинаца из Цетиња.⁷ За борбу је припремана и женска омладина. У свим срезовима организовани су санитарски течајеви, кроз које је про-

⁴ Батрић Јовановић, *Црна Гора у НОР-у и социјалистичкој револуцији*, Београд 1960, 31—33.

⁵ Архив Историјског института Типоград (даље: АИИТ), II 5—11/41, Проглас ПК КПЈ (од априла 1941).

⁶ Б. Јовановић, *Црна Гора у НОР-у*, 45—64.

⁷ АИИТ, VIII 1—2 (41), Извјештај са терена (Цетиња од јула—августа 1941).

шло неколико стотина омладинки.⁸ Партија је преко омладине веома успјешно вршила политички утицај на старије у циљу раз-бијања застарјелих схватања.

У периоду од априлског рата до устанка Партија је ојачала пријемом нових чланова, доласком великог броја избјеглица међу којима је било и чланова Партије, а нарочито доласком великог броја студената, претежно са београдског универзитета, од којих су већ многи били истакнути партијски радници. Уочи устанка број чланова Партије кретао се око 1.800, претежно млађих људи.⁹

Немамо сигурнијих података на основу којих би смо могли дати тачан број скојеваца у ово вријеме, али узимајући у обзир стање уочи рата, пријем нових чланова, као и велики прилив студената и избјеглица међу којима је било и чланова Скоја, може се са доста вјероватноће претпоставити да је организација Скоја на територији данашње Црне Горе имала тада преко 5.000 чланова.¹⁰ Међутим, број напредне родољубиве омладине, спремне да ступи у борбу против окупатора а за национално ослобођење, био је много већи, што се и показало у тринаестојулском устанку. Одмах по избијању устанка хиљаде омладинаца, међу којима је било и „оних који не умију руковати сружјем“, ступиле су у устаничке јединице.¹¹

Масовно учешће омладине у устанку било је толико упадљиво да је реакција покушавала да то злоупотреби, говорећи: „Устанак води омладина, немамо повјерења у њу“ и сл. Руководство устанка нашло је за потребно да на такве изјаве одговори ријечима: „Устанак не води омладина него читав народ, а омладина је показала... да је спремна да гине за слободу свога народа“.¹²

Окупатор је брзо и оштро реаговао на устанак. Употребом великих војних снага и ратне технике успио је да разбије недовољно организоване и за партизански начин ратовања неприпремљене устаничке јединице. При томе му је ишла на руку и тзв. друга директива Покрајинског комитета КПЈ и делегата Цен-

⁸ Б. Јовановић, *Црна Гора у НОР-у*, 56.

⁹ Исто, 46.

¹⁰ На основу податка са Оснивачког конгреса КП Црне Горе 1948, од великог броја људи прихваћено је мишљење да је у Црној Гори уочи устанка било око 3.000 скојеваца. Међутим, према извјештају секретара ПК Скоја од 18. новембра 1941, организација Скоја у Црној Гори, Боки и Санџаку крајем 1940. године имала је око 5.000 чланова. С обзиром да је у Санџаку прије рата био мали број скојеваца у односу на Црну Гору, сматрамо да се може прихватити као тачан податак Батрића Јовановића да је организација Скоја у границама данашње Црне Горе уочи априлског рата имала око 4.800 чланова. Прилив до устанка свакако је износио неколико стотина нових чланова, па се у податак да је у Црној Гори било најмање 5.000 чланова Скоја — не може сумњати.

¹¹ *Зборник НОР*, III, 1, док. 4, Упутство Штаба Привремене врховне команде од 23. јула 1941.

¹² Исто, док. 6, Проглас Привремене врховне команде од 27. јула 1941.

тралног комитета о свођењу устанка на герилску борбу, као и несналажење, у новонасталој ситуацији, устанничког руководства у појединим мјестима. Репресалијама и пропагандом окупатор је успио да добар дио устаника наведе на колебање и привремену пасивност.¹³

На основу погрешних одлука неких партијских руководства многи устаници су се вратили својим кућама, па су их Италијани интернирали. Интерниране омладине било је из свих крајева Црне Горе. Највише таквих било је из среза барског и цетињског, гдје је укупан број интернираних прелазило 4.000 људи.¹⁴ Само из среза барског интернирано је око 800 омладинаца.¹⁵ У Цетињу је крајем јула било похашчено све мушко становништво од 18 до 60 година. Један број је интерниран, а од преосталих чиновници и старији људи уокоро су пуштени кућама, а омладина се сваког дана морала јављати карабињерима и распоређена по четима вјезбати у строју или је слата на присилне радове.¹⁶ Због великог броја интерниране омладине послије устанка Мјесни комитет КПЈ Цетиње касније се прибојавао да број организоване омладине у овом срезу неће моћи достићи ранији број скојеваца.¹⁷

У току устанка рад Скоја се готово искључиво сводио на учешће у оружаним акцијама, док је организациони и политички рад са ширим кругом омладине био заостављен. У илегалним активима и полулегалним васпитним групама рад је био узак и недовољан да шире окупи и чвршће веже омладину за народно-ослободилачку борбу у условима какви су наступили послије италијанске офанзиве.

На Покрајинском савјетовању КПЈ од 8. августа констатовано је да се Ској, и поред масовног учешћа омладине у оружаним акцијама, није осјећао као руководећа организациона снага омладине. Слабе везе између руководства Скоја, недовољан политички рад са омладином, остављање позадине у току устанка без организованог рада и несналажење појединих руководства Партије у најтежим данима довели су до тога да у току непријатељске офанзиве чланови Скоја и омладина уопште буду тешко погођени непријатељским репресалијама.¹⁸

Већ на овом савјетовању почело је да се размишља о стварању омладинске организације која ће на широкој платформи на-

¹³ Б. Јовановић, *Црна Гора у НОР*, 276—277.

¹⁴ *Зборник НОР*, III, 1, док. 60, Записник са савјетовања при Главном штабу од 15. новембра 1941.

¹⁵ ДИОП, 245—250, Записник са Покрајинске конференције ЦНО од 30. новембра 1941.

¹⁶ Др Димитрије Вујовић, *Цетиње у тринаестојулском устанку*, *Историјски записи*, 4, 1966, 619—620.

¹⁷ АИИТ, III 2—1 (41), Извјештај МК КПЈ Цетиње од 1. октобра 1941.

¹⁸ *Зборник НОР*, III, 4, док. 2. Резолуција са Покрајинског савјетовања КПЈ од 8. августа 1941.

родноослободилачке борбе окупљати сву напредну и родољубиву омладину у јединствени народноослободилачки фронт противу окупатора.

У писму делегата ЦК, насталом неколико дана последије савјетовања, констатује се да је расположење омладине против фашизма и за национално ослобођење, али да форме Скоја са делегираним руководством од стране Партије спутавају развијање иницијативе код омладине, па је предложено да сви форуми омладине буду бирани од ње саме, те да „комсомол постане широки масовни народни организовани покрет младе генерације“.¹⁹

У другој половини августа ЦК Скоја је свим покрајинским комитетима Скоја упутио директивно писмо у којем налаже да се разради „конкретан план остварења јединственог омладинског фронта“ у свакој покрајини, при чему суштина борбе неће бити окренута питању власти, већ питању националног ослобођења и протјеривању окупатора из домовине.²⁰

Крајем августа Покрајински комитет КПЈ издао је свим руководством Партије и Скоја директиву о стварању Црногорске народне омладине.²¹ По свој прилици, она је настала независно од поменутог писма ЦК Скоја, а као резултат сопствених запажања о раду Скоја датих на Покрајинском савјетовању од 8. августа и коришћења прогласа ЦК Скоја од 1. јула у коме је посебна пажња поклоњена уједињењу читаве омладине, без обзира на партијску, вјерску и националну припадност, у борби против фашизма.²² Поменута директива је први документ који говори о начину стварања и задацима Црногорске народне омладине и на основу којег је углавном извршено њено организовање. Сами назив (Црногорска народна омладина) јавља се на документима напредне омладине Црне Горе још прије рата и говори о националним тежњама и ширини замишљеног окупљања омладине.

Оцјена рада Скоја у Црној Гори дата у овој директиви слична је већ наведеној оцјени датој на Покрајинском савјетовању и у писму делегата ЦК КПЈ. Пред организацију се поставља неопходно формирање Црногорске народне омладине као организације која ће најшире окупљати омладину на платформи „борбе за

¹⁹ Зборник НОР, III, 4, док. 2.

²⁰ АИИТ, VII 1—5 (41), Директивно писмо ЦК Скоја од краја августа 1941. — Идентично писмо упућено ПК Скоја БиХ објављено је у ДИОП, 39—41.

²¹ Интересантно је напоменути да су сачувана два различита примјерна овог документа. У примјерку који се чува у Архиву ЦК КПС за Космет, а који је погрешно датирани објављен у Зборнику НОР III, 4, док. 8, било је предвиђено да омладинска организација у Црној Гори буде названа Народна омладина Црне Горе, а за Боку и Санџак, умјесто обласких, био је предвиђен избор окружних одбора. У осталом дијелу текст нема битнијих разлика. По свему судећи, овдје се ради о концепту који је касније на неком састанку, или од делегата ЦК, редигован и упућен организацијама на терену у облику који наводимо.

²² ДИОП, 26—29.

националноослободилачку антифашистичку револуцију која у себи укључује: 1. борбу за националну независност црногорског народа и пуну равноправност народа Боке и Санџака, као и свих национално угњетених и поробљених народа и стварање чврстог јединства омладине и народа у отпору и борби против окупатора; 2. братску сарадњу са свим јужнословенским народима — Србима, Хрватима и др.; 3. национално самоопредјељење и равноправност црногорског народа и пуну равноправност народа Боке и Санџака, као и свих других југословенских народа, а борбу противу ма чије хегемоније и шовинизма у односу на било који народ или националну мањину; 4. словенску солидарност и развијање љубави према свим словенским народима...; 5. демократску народну владавину и уништење свих трагова фашизма као највећег непријатеља омладине и народа;... 6. борбу за животна права омладине, радничке, сељачке и интелектуалне, за равноправност женске омладине“.²³

Даље циљеве и задатке Црногорске народне омладине требало је да разради статут организације, који је имао да се донесе на Покрајинској конференцији али се касније од тога одустало. Члан Црногорске народне омладине могао је бити сваки омладинац и омладинка који прихвата програм организације, а није млађи од 15 година. Директивом се до детаља прецизира начин избора омладинских руководстава, почев од сеоских па до покрајинског. За Санџак и Боку предвиђен је избор обласних одбора.²⁴

У директиви је било несхватања у погледу карактера народноослободилачке борбе, осјећа се и несналажење у вези с улогом организација Скоја и Црногорске народне омладине, па се оне поистовјећују. Ово је уосталом карактеристично за многа документа покрајинских руководстава Партије и Скоја у Црној Гори првих мјесеци борбе, што је сужавало платформу народноослободилачке борбе и било критиковано од централног руководства.²⁵

Првих дана септембра одржано је Покрајинско савјетовање Скоја у селу Радовчу у Липерима.²⁶ Савјетовању су присуствовали чланови и инструктори ПК Скоја, секретари мјесних комитета Скоја, и представници ПК КПЈ. О раду Скоја и потреби формирања Црногорске народне омладине говорио је Будимир Томовић, секретар ПК Скоја. На савјетовању је ријешено да се одмах приступи оснивању организација Црногорске народне омладине. Изабран је Привремени покрајински одбор који је имао да руководи радом до Покрајинске конференције.²⁷ Сви учесници савјетовања

²³ ДИОП, 212—215, Директива ПК КПЈ од краја августа 1941.

²⁴ Исто.

²⁵ Зборник НОР, III, 1, док. 93, Писмо ЦК КПЈ од 10. новембра 1941.

²⁶ АИЈТ, V 3—1 (41), Извјештај Бироа (Цетиње) од 28. августа 1941; IX 2—12 (41), Дневник — билешке (неког од партијских руководилаца МК Цетиње, вођен од августа до октобра 1941).

²⁷ У Привремени покрајински одбор изабрани су: Будимир Томовић, Ђоко Вујошевић, Ђурђина-Ђана Миодраговић-Врбица, Владо Божовић, Мило Мирковић и Љубица Поповић.

упућени су на терен ради припреме конференција, формирања омладинских организација и избора њихових руководстава.²⁸

Ради формирања Црногорске народне омладине одмах се отпочело са одржавањем омладинских конференција по селима. Сеоске конференције на ослобођеној територији биле су добро посјећене. Прилив чланства у Црногорску народну омладину био је велик. На овим конференцијама изабрани су сеоски одбори омладине и делегати за општинске конференције. На окупираној територији и у прадовима одбори и делегати бирани су на ужим и легалним конференцијама или састанцима по квартовима, улицама или засеоцима, зависно од услова. Делегати на општинским и прадским конференцијама бирали су општинске односно прадске одборе омладине и делегате за среске конференције. На свим конференцијама од сеоских до среских подношени су реферати о политичкој ситуацији, задацима омладине и постигнутим резултатима у раду.²⁹

До половине октобра одржане су среске конференције у читавој Црној Гори изузев среза барског, тдје је тих дана, због појачања терора окупатора и великог броја интерниране омладине, Црногорска народна омладина била организована само у једној општини. На среским конференцијама изабрани су делегати за Покрајинску конференцију Црногорске народне омладине. Укупно је изабрано 55 делегата.³⁰

Организација Црногорске народне омладине у вријеме одржавања среских конференција окупљала је 10.035, односно са омладињом Боке 10.535 чланова.³¹

На конференцијама одржаним поводом организовања Црногорске народне омладине долазило је дијелом до несхватања њене улоге, па су усвајани предлози да се Црногорска народна омладина као покрет укључи у организацију Скоја, или је, као што је био случај код Градског комитета Скоја у Подгорици, донесена одлука да се Комитет једноставно прошири са још неким чланом и претвори у Градски одбор Црногорске народне омладине.³²

Постојала је опасност сужавања платформе окупљања омладине, те да Црногорска народна омладина постане уска организација, односно да Ској изгуби своју посебност и организациону структуру. Централни комитет Скоја у вези с овим је интервенисао објашњавајући да Црногорска народна омладина не може бити са-

²⁸ Иво Мирковић, *Оснивачка конференција Црногорске народне омладине*, Чедесет година — Зборник сјећања, Београд 1961, књ. 7, 55—56.

²⁹ Исто, 56—58; ДИОП, 231—235, Извјештај ПК Скоја од 18. новембра 1941.

³⁰ ДИОП, 231—235, Извјештај ПК Скоја од 18. новембра 1941.

³¹ ДИОП, 215—218, Записник са Среске конференције ЦНО за подгорички срез од 14. септембра 1941; 231—235, Извјештај ПК Скоја од 18. новембра 1941.

³² Исто; АИИТ, VII 2—4 (41), Извјештај Градског одбора ЦНО Подгорица од новембра 1941.

ставни дио Скоја „чији програм иде даље преко данашње антифашистичке етапе наше борбе“, насупротив томе, Ској је саставни дио Црногорске народне омладине, с тим што не смије изгубити своју организацију.³³ И после пријема овог писма код неких партијских организација било је извјесног несналажења у вези са радом омладине, па је ПК КПЈ упутио свим организацијама нову директиву о раду међу омладином, у којој, на основу ставова из писма ЦК Скоја, даје детаљна упутства како да Ској задржи своју политичку и организациону посебност а да при том читав рад и активност развија „у и преко Црногорске народне омладине“.³⁴ Послије ове директиве рад на стварању Црногорске народне омладине правилно је схваћен и постављен од стране свих организација на терену.³⁵

Рад на стварању Црногорске народне омладине праћен је свестраном активношћу и широким политичким радом у њеним редовима како на ослобођеној тако и на окупираној територији. У окупираним градовима и селима која је контролисао окупатор услови су били доста тежи, али рад се и тамо доста успјешно одвијао. Један од најважнијих задатака омладине у окупираним градовима 1941. године састојао се у спровођењу бојкота школа.

Окупатор је свим средствима покушао да утиче на смиревање борбе црногорског народа, а посебно му је било стало да обезбједи контролу над омладином. У том циљу наредио је да се отпочне са уписом ђака и отварањем школа. Намјеравао је да тако окупи омладину у школама ради омогућавања појачане контроле и да преко прилагођеног наставног програма утиче на њено васпитање. У том циљу наредио је да се уведу обавезно изучавање италијанског језика у свим средњим школама,³⁶ док су наставници морали да потпишу изјаву којом се обавезују да неће развијати никакву политичку активност у школама, да ће сарађивати с италијанским властима, као и да јамче за испуњавање ових услова од стране ученика или у противном да их пријављују властима.³⁷

Руководство народноослободилачког покрета схватило је одмах циљ окупатора, па је ПК Скоја 24. септембра упутио свим организацијама Скоја директиву о бојкоту средњих школа. Ова директива је стигла са закашњењем, јер је упис у неким школама већ био завршен, а уписао се био велики број ђака. То је отежавало бојкотовање школа, од стране ученика са окупиране те-

³³ ДИОП, 45—47, Писмо ЦК Скоја од 21. октобра 1941.

³⁴ ДИОП, 235—238, Директивно писмо ПК КПЈ од 19. новембра 1941.

³⁵ Зборник НОР-а, III, 1, док. 168, Писмо ЦК КПЈ од 22. децембра 1941; Исто, III, 4, док. 10, Закључци са савјетовања ПК КПЈ од 7. децембра 1941.

³⁶ АИИТ, XI 2а—30 (41), Наредба гувернера за Црну Гору, бр. 204 од 21. октобра 1941.

³⁷ АИИТ, XI 1а—8 (41), Изјава у рукопису (текст општењен) од новембра 1941.

риторије, пошто их је окупатор већ имао у евиденцији. Ипак, захваљујући упорном раду Партије и Скоја са школском омладином и њиховим родитељима, као и расположењу омладине, бојкот школа је мање или више успио у свим мјестима Црне Горе. Тако је у цепањској гимназији од 1089 уписаних ученика првог дана наставе дошло на предавање свега 15 њих, па је почетак рада одложен. Касније је рад школе настављен, али је наставу и даље бојкотовао 601 ученик. Од 325 уписаних у више разреде наставу је бојкотовало 259 ученика. Бојкот средњих школа углавном је успио и у свим другим мјестима на територији Црне Горе. Многе ученике из старијих разреда који су бојкотовали школу а нијесу успјели да избјегну на слободну територију окупатор је ухапсио и интернирао.³⁸

Политички и културно-васпитни рад са омладином у градовима одвијао се путем илегалних састанака по квартовима и улицама, преко актива, васпитних група и личних контаката. Колико су ти састанци морали бити уситњени види се по томе што је у Подгорици приликом организовања Црногорске народне омладине одржано 37 конференција, којима су присуствовала укупно 194 члана.³⁹ Но, ипак се, и поред свих тешкоћа, констатује да је рад са омладином у Подгорици успјешан и да ниједна друга струја нема утицаја на омладину.⁴⁰

Скоро у свим градовима постојали су градски одбори омладине и одбори или активи по квартовима и улицама, као и посебни активи за школску омладину, а у неким посебни активи за студентску, радничку и школску омладину. Омладина у градовима радила је на сакупљању прилога за Народноослободилачки фонд, набавили санитарског и разног техничког материјала за потребе партизанских команди и партијских организација на терену, на прикупљању и достављању обавештења о стању и покретима окупатора и на мобилисању и упућивању чланства у партизанске одреде.⁴¹

Најважнији задатак, који се током народноослободилачког рата па и 1941. године постављао пред Црногорску народну омладину, састојао се у учешћу у борби и помоћи фронту против окупатора и његових помагача. Црногорска народна омладина је активно и бројно учествовала у свим партизанским јединицама и њиховим акцијама. Према тзв. интерној резолуцији са Покрајинског савјетовања од 8. августа, сваки члан Скоја сматран је герилцем.⁴²

³⁸ Јован Божовић, *Школе на окупираној територији Црне Горе 1941—1944*, Историјски записи, 1, 1964, 75—101.

³⁹ ДИОП, 231—235, Извјештај ПК Скоја од 18. новембра 1941.

⁴⁰ *Зборник НОР*, III, 1, док. 98, Извјештај Бироа Градског комитета КП Подгорица од 30. новембра 1941.

⁴¹ АМИТ, VII, 2—4 (41), Извјештај Градског одбора ЦНО Подгорица од новембра 1941; Б. Јовановић, *Црна Гора у НОР*, 691—702; АМИТ, VIII 1а—21; VIII 1в—46; VIII 1д—1, 64, 78; VIII 1л—4 — Мемоарска праћа.

⁴² АМИТ, II 1—1 (41), Интерна резолуција са Покрајинског савјетовања од 8. августа 1941.

У вези с акцијом партизанских јединица на Јелином Дубу од 18. октобра, похваљен је батаљон „Бијели Павле“ који се због великог броја омладинаца у њему назива „младачалчким“.⁴³

Главни штаб за Црну Гору видио је у омладини најјачу снагу покрета. Обраћајући јој се у Саопштењу бр. 1 он каже: „Омладино, и овог пута мораш дати највеће жртве и уложити највећи напор као војска на фронту и као радна снага у позадини“.⁴⁴

На иницијативу ПК Скоја крајем октобра се радило на формирању Црногорског омладинског батаљона „Ђоко Ковачевић“, у чији састав је требало да уђе 480 одабраних омладинаца из свих партизанских одреда са терена Црне Горе.⁴⁵ По упутствима централних органа, одустало се од формирања овог батаљона. Партијска руководства су стално наглашавала да се припадници Црногорске народне омладине имају сматрати мобилисаним борцима што је дошло до изражаја и на Покрајинској конференцији Црногорске народне омладине.⁴⁶ Мушкарци, чланови Црногорске народне омладине, доиста су највећим дијелом били укључени у састав партизанских јединица.⁴⁷ И поред тога, рад Црногорске народне омладине као организације у партизанским јединицама Црне Горе током 1941. није дошао до пунијег изражаја.

Раду омладине у позадинским службама за потребе фронта поклањана је пуна пажња. Омладина је ангажована за извођење диверзантских акција, рушење комуникација којима се служио окупатор, за обавјештајну службу, обављање курирских послова, организовање сеоских стража и сл. Тако је, на примјер, на рушењу пута Даниловград — Никшић узело учешћа 700 омладинаца и омладинки из Пјешиваца и три општине даниловградског среза.⁴⁸

⁴³ АИИТ, IV 3а—28 (41), Наредба бр. 2 батаљона „Бијели Павле“ од 27. октобра 1941.

⁴⁴ Зборник грађе за историју Радничког покрета Црне Горе, Титоград 1959, II, 282.

⁴⁵ АИИТ, IV 2а—10 (41), Наредба бр. 3 Главног штаба од 1. новембра 1941.

⁴⁶ ДИОП, 245—250, Записник са Покрајинске конференције ЦНО од 30. новембра 1941.

⁴⁷ Из списка Црногорске народне омладине у Пиперима од половине новембра види се да је 338 омладинаца било у партизанским јединицама, а 145 на терену. Од чланова Црногорске народне омладине из Куча крајем 1941, 420 омладинаца било је у партизанским јединицама, а 182 на терену. То значи да је из ова два мјеста, за која располажемо подацима, крајем 1941. године у партизанским јединицама било око 70% омладинаца — чланова Црногорске народне омладине. Женска омладина у Црној Гори током 1941. године учествовала је у оружаним акцијама и партизанским јединицама само у изузетним случајевима, и то као санитарке (АИИТ, VII 2—4 (41), Списак ЦНО из Пипера од новембра 1941; VII 2—5 (41), Списак ЦНО из Куча од краја 1941).

⁴⁸ ДИОП, 231—235, Извјештај ПК Скоја од 18. новембра 1941.

Од стране органа и организација НОП-а омладина је ангажована на растурању радио-вијести, разношењу наредби народноослободилачких одбора и партизанских команди, прикупљању обавјештења о непријатељу и сл. Женска омладина се нарочито ангажовала на прикупљању помоћи за Народноослободилачки фонд, на плетењу дјелова одјеће за потребе партизана и на обуци за санитарску службу.⁴⁹

По селима су одржаване недјељне омладинске конференције на којима је читана партизанска штампа, радио-вијести, прогласи и расправљало се о политичкој ситуацији. У исту сврху коришћена су и вечерња сијела.⁵⁰

Црногорска народна омладина узела је активно учешће у прослави 24 годишњице октобарске револуције. Тим поводом њене су организације организовале ложење ватри у част празника, а у неким мјестима припремиле и извеле пригодне програме, док су њихови представници учествовали као говорници на зборовима. На сам дан прославе у никшићкој гимназији, на иницијативу Партије и Скоја, организован је бојкот наставе и тако спречен даљи рад школе.⁵¹

У циљу популарисања народноослободилачке борбе, у то вријеме су на ослобођеној територији одржавани масовни народни зборови и митинзи. Током новембра одржани су омладински митинзи у свим општинама на слободној територији на којима је присуствовало око 15.000 лица, углавном омладине. На њима је популарисана борба народа Југославије против окупатора, слављена борба совјетских народа и раскринкавана политика окупатора и његових помагача.⁵²

У јеку те свестране активности, 30. новембра 1941, у селу Копиљу, одржана је Покрајинска конференција Црногорске народне омладине. Конференцији су присуствовали, поред 38 изабраних делегата, чланови Привременог покрајинског одбора и представници Покрајинског комитета КПЈ и Главног штаба. Одсутно је било 17 изабраних делегата, од којих 14 због одласка са Црногорским НОП одредом за операције у Санџаку. У име Привременог покрајинског одбора Будимир Томовић је поднио реферат о политичкој ситуацији и улози и задацима Црногорске народне омладине у народноослободилачкој борби.

Из извјештаја које су на конференцији поднијели представници средњих одбора види се да је Црногорска народна омладина тада имала 12.511 чланова, односно с омладином Боке

⁴⁹ АИИТ, III 3—12 (41), Извјештај Бироа Љешанске ћелије од децембра 1941; III —341 (41), Извјештај МК КПЈ (Грахово) од 23. децембра 1941.

⁵⁰ ДИОП, 239, Извјештај Бироа Зетске ћелије од новембра 1941; АИИТ, III 3—42 (41), Извјештај Бироа општине ријечке од 31. децембра 1941.

⁵¹ Славко Станишић, *Прославе годишњице октобарске револуције у Црној Гори 1919—1944*, Историјски записи, 4, 1967.

⁵² ДИОП, 231—235, Извјештај ПК Скоја од 18. новембра 1941; Исто, 261, чланак из *Омладинског покрета* од 15. децембра 1941.

13.011 чланова, што је у односу на стање у вријеме одржавања среских конференција значило повећање за око 2.500 чланова.

Конференција је донијела закључке у циљу јачања политичког и организационог рада са омладином, изабрала Покрајински одбор од 12 чланова и 3 замјеника и донијела одлуку да срески одбори у Подгорици, Цетињу, Никшићу и Колашину врше улогу окружних одбора и да се у циљу бољег информисања чланства одмах приступи издавању омладинског листа.⁵³

Резолуција донесена на конференцији поставља пред Црногорску народну омладину као основни задатак обједињавање и мобилисање читаве омладине за борбу против окупатора и домаћих издајника.⁵⁴

Одмах послјеге конференције одржана је сједница Покрајинског одбора Црногорске народне омладине на којој је изабран Извршни одбор у саставу: Будимир Томовић, Ђоко Вујшевић и Ђина Миодраговић-Врбица.⁵⁵

Директивом Покрајинског комитета КПЈ о стварању Црногорске народне омладине за Боку и Санџак било је предвиђено одржавање обласних конференција и избор делегата за Покрајинску конференцију. До ове конференције омладина у Боки била је организована у шест општина, па су два њихова делегата присуствовала Покрајинској конференцији Црногорске народне омладине.⁵⁶ Конференција Народне омладине Боке одржана је у фебруару 1942. године.⁵⁷ Са Санџаком су везе послјеге принаестојулског устанка биле веома слабе, нарочито до краја новембра, па се једно вријеме у Црној Гори сматрало да им подручје Санџака организационо више не припада.⁵⁸ Од половине октобра Санџак је иначе војнички био везан за Врховни штаб. Тек у фебруару 1942. приступило се стварању Савеза санџанске омладине. Омладина бјелополског и пљеваљског среза била је у саставу Савеза санџачке омладине.⁵⁹

⁵³ У Покрајински одбор ЦНО изабрани су: Будо Томовић, Ђоко Вујшевић, Ђина Врбица, Ђуро Вујковић, Михаило Брајовић, Вељко Митровић, Ико Мирковић, Васо Мартиновић, Дара Крстајић, Боро Даниловић, Владо Шћекић и Милица Мушкић, а за замјенике Зарија Стојовић, Симо Мугоша и Душан Ђурковић, ДИОП; 245—250, Записник са Покрајинске конференције ЦНО од 30. новембра 1941.

⁵⁴ ДИОП, 255—258, Резолуција са Покрајинске конференције ЦНО од 30. новембра 1941.

⁵⁵ ДИОП, 250—251, Записник са сједнице Покрајинског одбора ЦНО од 1. децембра 1941.

⁵⁶ ДИОП, 212—215, Директивно писмо ПК КПЈ од августа 1941; Исто, 231—235, Извјештај ПК Скоја од 18. новембра 1941; Исто, 245—250, Записник са Покрајинске конференције ЦНО од 30. новембра 1941.

⁵⁷ ДИОП, 575—576, Извјештај ПК Скоја од 13. фебруара 1942.

⁵⁸ Зборник НОР, III, 4, док. 10, Закључци са савјетовања ПК КПЈ од 7. децембра 1941.

⁵⁹ ДИОП, 586—587, Извјештај Обласног комитета Скоја за Санџак од 23. марта 1942.

Послије Покрајинске конференције настављен је рад на обухватању организацијом још необухваћене омладине, на учвршћењу антифашистичког фронта, младих, на политичком и културном уздицању омладине. У том циљу отпочело се са издавањем *Омладинског покрета*, чији се први број, штампан у 650 пријерака појавио 15. децембра 1941. године.

За политичко-пропаганди рад током децембра, сем ранијих облика рада, коришћене су и бројне комеморације борцима погинулим на Пљевљима, одржане у свим крајевима Црне Горе уз масовно учешће народа и омладине. У ово вријеме по срезовима су формиране „дилетантске групе“, са задатком да спремају програме и организују приредбе, по селима се организују мобе за помоћ инокосним и у рату пострадалим породицама, од чланства се редовно прикупљају чланарина и помоћ за Црногорску народну омладину. Одређују се резервна омладинска руководства која су у датом тренутку имала да преузму рад са омладином у позадини.⁶⁰ Крајем године отпочиње и рад са најмлађима и стварање првих пионирских организација у Црној Гори.⁶¹

Немамо довољно података да бисмо могли утврдити социјалну структуру Црногорске народне омладине 1941. године и број женске омладине у организацији. О томе се може нешто рећи једино за подпорички срез.⁶²

Окупатору и његовим помагачима у Црној Гори, током 1941, није пошло за руком да осигурају сарадњу омладине, а поготову не да створе неку своју омладинску организацију засновану на програму који чи био супротан програму Црногорске народне омладине.

⁶⁰ ДИОП, 253—254, Директивно писмо Покрајинског одбора ЦНО од 12. децембра 1941; АИИТ, VII 1—3 (41), Директивно писмо (неког омладинског руководства из 1941 — непотпуно); III 3—36 (41), Извјештај са терена Црмнице од новембра 1941; III 3—11 (41), Извјештај Бироа Љешанске ћелије од децембра 1941.

⁶¹ ДИОП, 570, чланак из *Омладинског покрета* од 1. фебруара 1942.

⁶² Према непотпуним подацима са изборне конференције за срез подпорички, одржане 14. септембра, омладину овог среза сачињавали су: око 75% земљорадници и домаћице и око 25% интелектуалци и ђаци. Омладинску организацију у Пиперима, половином новембра, чине: 85% земљорадници, 17% интелектуалци и 1% радници. У Црногорској народној омладини у Кучима крајем године, према непотпуним подацима, било је: 84% земљорадника, 12% интелектуалаца и 4% радника. Подаци за Подпоричку говоре да су Црногорску народну омладину у том граду сачињавали: 54% радници и 46% интелектуалци, односно ђаци. Број женске омладине у Црногорској народној омладини био је доста велики иако је у њеном обухватању организацијом било тешкоћа због патријархалног гледања црногорске средине. Према непотпуним подацима са изборне конференције за подпорички срез женска омладина чинила је око 25% састав организоване омладине у овом срезу. Према нешто каснијим подацима за Подпоричку, Пипере и Куче, женска омладина чинила је око трећину организоване омладине у овим мјестима. — АИИТ, VII 2—4 (41), Списак ЦНО из Пипера од новембра 1941; VII 2—5 (41), Списак ЦНО из Куча од краја 1941; ДИОП, 215—218, Записник са Среске конференције ЦНО за подпорички срез од 14. септембра 1941).

Оснивање Црногорске народне омладине, масовне антифашистичке организације која је окупљала омладину на широкој платформи националноослободилачке борбе, значило је видан допринос јединственом покрету омладине и народноослободилачкој борби наших народа.

Slavko Stanišić

CRÉATION DE LA JEUNESSE POPULAIRE DE MONTENEGRO

R É S U M É

L'Union de la jeunesse communiste de Yougoslavie représentait au Monténégro une élite révolutionnaire autour de la laquelle se concentrait la jeunesse populaire. Avec sa pleine activité la jeunesse représentait dans l'insurrection la force de frappe. Elle était engagée par le Parti communiste pour les divers devoirs. Déjà à la Consultation provinciale du PCY de 8 août 1941 on commence de réfléchir sur la formation de l'organisation de jeunesse qui devrait réunir toute la jeunesse progressive dans un front unitaire contre l'occupateur. La directive orientée en ce sens était donnée à la fin d'août 1941. En Consultation provinciale du SKOJ, qui avait lieu dans le Radovče au commencement du septembre 1941 on était décidé de commencer les préparations pour la formation de l'organisation de jeunesse. Au cours du septembre et de l'octobre 1941 ils étaient tenues des conférences de la jeunesse des villages et des arrondissements. Aux conférences des arrondissements ont été choisis les délégués pour la Conférence provinciale. Le travail sur la formation de la Jeunesse populaire monténégrine était suivi par une activité universelle et par un large engagement politique dans ses ordres — sur la territoire occupée aussi comme sur cette qui était libre. La jeunesse populaire monténégrine était formé effectivement en Conférence provinciale au Kopilje le 30 novembre 1941.